

Tillgången till psyko- logtjänster enligt lagen om elev- och studeran- devård i Västra och Inre Finlands område

Sandra Papinaho-Rajala
Mia Kaartinen
Toni Honkakorpi

Utgivare

Regionförvaltningsverket i Västra och Inre Finland
Basservice, rättsskydd och tillstånd
Social- och hälsovårdsenheten

Tillgången till psykologtjänster enligt lagen om elev- och studerandevård i
Västra och Inre Finlands område

26.1.2024

-

Sandra Papinaho-Rajala
Miia Kaartinen
Toni Honkakorpi

Regionförvaltningsverkens publikationer 230/2024

ISSN-2343-3132

ISBN- 978-952-5935-77-6

Vasa

2024

KUVAILULEHTI

Aluehallintovirastojen julkaisuja 230/2024

Tekijät		Julkaisu-aika 26.1.2024	
Sandra Papinaho-Rajala Miia Kaartinen Toni Honkakorpi		Toimeksiantajat(t) -	
		Toimielimen asettamispäivä -	
Julkaisun nimi Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisten psykologipalveluiden toteutuminen Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston alueella			
Tiivistelmä <p>Tämä selvitys koskee oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa (1287/2013) määriteltyjen opiskeluhuollon psykologipalveluiden toteutumista Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston toimialueella. Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston toimialueeseen kuuluu Etelä-Pohjanmaan, Keski-Pohjanmaan, Keski-Suomen, Pirkanmaan ja Pohjanmaan hyvinvointialueet. Aluehallintovirasto halusi selvittää, miten opiskeluhuollon psykologipalvelut on järjestetty kyseisillä hyvinvointialueilla Sote-uudistuksen myötä. Uudistuksessa opiskeluhuollon psykologipalveluiden järjestämisvastuu siirtyi kunnilta hyvinvointialueille. Lisäksi haluttiin selvittää, toteutuvatko laissa säädetyt määräajat psykologipalveluihin pääsemiseksi ja miten hyvinvointialueet ovat valmistautuneet oppilas- ja opiskeluhoitolain 9 a §:n uusiin psykologien mitoituksivaatimuksiin, jotka tulivat voimaan 1.8.2023.</p> <p>Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston lähettämään kyselyyn psykologipalveluista vastasivat kaikki alueen viisi hyvinvointialuetta. Kysely rajattiin koskemaan vain opiskeluhuollon psykologipalveluita, joiden järjestämisessä on aluehallintoviraston aiemmin saamien tietojen mukaan esiintynyt puutteita sekä Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston toimialueella että valtakunnallisesti. Yhteenvetona kyselyyn saaduista vastauksista voidaan todeta, että Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston toimialueen hyvinvointialueilla on merkittäviä vaikeuksia järjestää koulupsykologin palveluita lain edellyttämällä tavalla.</p> <p>Kyselyn tulosten mukaan psykologien rekrytoinneissa esiintyy haasteita. Rekrytoinnit haja-asutusalueille näyttäytyivät haastavina, kun taas kasvukeskukset houkuttelevat paremmin psykologeja. Palveluiden yhdenvertaisuuden toteutumista haastavat hyvinvointialueilla paitsi sijainti ja toimialueen koko myös ostopalveluiden käyttö ja kaksikielisyyden aiheuttamat haasteet. Ostopalveluiden psykologit keskittyvät pääasiassa tutkimustyöhön eivätkä välttämättä ole läsnä koulun arjessa. Ostopalveluiden psykologit eivät osallistu riittävässä laajuudessa yhteisöllisen opiskeluhuollon toteuttamiseen. Resurssipula vaikuttaa myös hyvinvointialueen omien psykologien mahdollisuuksiin osallistua yhteisölliseen työhön. Vastauksista kävi myös ilmi, ettei kaikilla hyvinvointialueilla ole seurantakeinoja hoitoon pääsyn määräaikojen tarkastelemiseen. Psykologin tapaamisiin liittyvien määräaikojen toteutumisen lainmukaisuuden tulkintaa hankaloittaa se, että oppilas- ja opiskelijahuoltolain 15 §:n lakivelvoite voidaan täyttää järjestämällä joko psykologin tai kuraattorin tapaaminen seitsemän vuorokauden määräajassa.</p>			
Asiasanat Opiskeluhoito, oppilashuolto, psykologipalvelut, hyvinvointialueet, Länsi- ja Sisä-Suomi			
ISSN (painettu) xxxx-xxxx	ISBN (painettu) xxxx-xxxx	ISSN (verkkopainettu) 2343-3132	ISBN (verkkopainettu) 978-952-5935-77-6
Kokonaissivumäärä 19	Kieli Ruotsi	Hinta Teksti...	
Julkaisija Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto	Paino -		

INFORMATIONSSIDA

Regionförvaltningsverkens publikationer 230/2024

Sammanställd av Sandra Papinaho-Rajala Miia Kaartinen Toni Honkakorpi	Utgivningsdatum 26.1.2024		
	Uppdragsgivare -		
	Datum för tillsättandet av organet -		
Publikationens titel Tillgången till psykologtjänster enligt lagen om elev- och studerandevård i Västra och Inre Finlands område			
<p>Referat</p> <p>Den här rapporten gäller tillgången till psykologtjänster inom elevhälsan i verksamhetsområdet för Regionförvaltningsverket i Västra och Inre Finland. Bestämmelser om psykologtjänsterna finns i lagen om elev- och studerandevård (1287/2013). Till verksamhetsområdet för Regionförvaltningsverket i Västra och Inre Finland hör Södra Österbottens, Mellersta Österbottens, Mellersta Finlands, Birkalands och Österbottens välfärdsområden. Regionförvaltningsverket ville utreda hur elevhälsans psykologtjänster har ordnats i de aktuella välfärdsområdena efter social- och hälsovårdsreformen. I och med reformen överfördes ansvaret för att ordna psykologtjänsterna från kommunerna till välfärdsområdena. Regionförvaltningsverket ville också utreda om lagens tidsfrister för tillgång till psykologtjänster iaktas och hur välfärdsområdena har förberett sig på de nya dimensioneringskraven för psykologer enligt 9 a § i lagen om elev- och studerandevård som trädde i kraft den 1 augusti 2023.</p> <p>Regionförvaltningsverket i Västra och Inre Finlands enkät om psykologtjänsterna besvarades av alla fem välfärdsområden i regionen. Enkäten gällde endast elevhälsans psykologtjänster eftersom regionförvaltningsverket kände till att det fanns brister i ordnandet av tjänsterna både på riksnivå och i västra och inre Finland. Slutsatsen av enkätsvaren är att välfärdsområdena i regionförvaltningsverkets verksamhetsområde har betydande svårigheter att ordna skolpsykologtjänsterna på det sätt som lagen förutsätter.</p> <p>Svaren på enkäten visar att det finns utmaningar i rekryteringen av psykologer. Det här gäller särskilt glesbygdsområden, medan tillväxtcentrumen lättare lockar till sig psykologer. Utmaningar för en jämlik tillgång till tjänsterna är förutom läge och verksamhetsområdets storlek även användningen av köptjänster och tvåspråkigheten. De psykologer som köps in gör i huvudsak undersökningar och är inte nödvändigtvis närvarande i skolvardagen. De deltar inte heller i tillräcklig utsträckning i det generella elevhälsoarbetet. Resursbristen inverkar också på möjligheterna för välfärdsområdets egna psykologer att delta i det generella elevhälsoarbetet. Enkätsvaren visade också att alla välfärdsområden inte har metoder för att följa upp huruvida tidsfristerna för tillgång till vård uppfylls. Skyldigheten enligt 15 § i lagen om elev- och studerandevård kan fullgöras genom att ordna möte med antingen psykolog eller kurator inom sju dagar. Detta försvårar tolkningen av huruvida de lagstadgade tidsfristerna för att få träffa psykolog har uppfyllts.</p>			
Ämnesord Studievård, elevvård, psykologtjänster, välfärdsområden, Västra och Inre Finland			
ISSN (tryckt) xxxx-xxxx	ISBN (tryckt) xxxx-xxxx	ISSN (webbpublikation) 2343-3132	ISBN (webbpublikation) 978-952-5935-77-6
Sidantal 19	Spåk Svenska	Pris -	
Utgivare Regionförvaltningsverket i Västra och Inre Finland	Tryckeri -		

Innehållsförteckning

1	Inledning	6
2	Ordnande av elevhälsa	6
2.1	Elevhälsans psykologtjänster	7
3	Enkätens resultat	8
4	Resultaten områdesvis	12
4.1	Södra Österbottens välfärdsområde	12
4.2	Mellersta Österbottens välfärdsområde	13
4.3	Mellersta Finlands välfärdsområde	13
4.4	Birkalands välfärdsområde	14
4.5	Österbottens välfärdsområde	14
5	Sammandrag och slutsatser	15
6	Källor	17

1 Inledning

Elevhälsotjänsterna utgörs av skol- och studerandehälsovård, kuratorstjänster och psykologtjänster. Tidigare ordnades elevhälsan i samarbete mellan kommunernas undervisningstjänster och social- och hälsovårdstjänster. I och med social- och hälsovårdsreformen har välfärdsområdena från och med ingången av 2023 ansvarat för elevhälsans alla tjänster (THL, 2023). Syftet med reformen var att tjänsterna skulle bilda en fungerande helhet och att större enheter skulle förbättra utvecklingen av verksamheten och samordningen av tjänsterna (Cantell-Forsbom, n.d). Reformen medförde inga förändringar i elevhälsans innehåll. De som arbetar inom elevhälsan träffar liksom tidigare eleverna och studerandena i skolorna och på läroanstalterna (Hietanen-Peltola m.fl., 2022, s. 4).

Den här rapporten belyser situationen våren 2023 när det gäller de psykologtjänster som föreskrivs i lagen om elev- och studerandevård (1287/2013) i läroanstalterna i Regionförvaltningsverket i Västra och Inre Finlands område. Regionförvaltningsverket har även tidigare 2015 och 2021 gjort motsvarande utredningar av kurators- och psykologtjänsterna i kommunerna i verksamhetsområdet. Den utredning som nu har gjorts gäller enbart psykologtjänsterna och därför jämförs inte resultaten med de tidigare utredningarna. En väsentlig förändring jämfört med tidigare är dessutom att organiseringsansvaret för tjänsterna har överförs från kommunerna till välfärdsområdena. Enkäterna till välfärdsområdena gällde enbart elevhälsans psykologtjänster eftersom regionförvaltningsverket var medvetet om de utmaningar som finns i fråga om psykologtjänsterna både i västra och inre Finland och nationellt. Regionförvaltningsverket ville även utreda om välfärdsområdena var förberedda på de nya dimensioneringskraven för psykologer enligt 9 a § i lagen om elev- och studerandevård som började gälla från och med den 1 augusti 2023.

Enkäten besvarades av alla fem välfärdsområden inom Regionförvaltningsverket i Västra och Inre Finlands verksamhetsområde. Enkäten bestod av 16 frågor och genomfördes som en webropolenkät. Syftet med enkäten var att utvärdera tillgången till och resurserna för psykologtjänster. I enkäten frågades också hur psykologerna deltar i det generella elevhälsoarbetet. Genom enkäten kartlades även hur välfärdsområdena uppfyller tidsfristerna för tillgången till tjänsterna och hur de klarar av att tillhandahålla tjänsterna på ett jämlikt sätt i hela området.

2 Ordnande av elevhälsa

Enligt 2 § i lagen om elev- och studerandevård (1287/2013) är syftet med elevhälsotjänsterna att främja de studerandes inläring, hälsa och välbefinnande, förebygga problem samt främja välbefinnandet i läroanstalten och i studiemiljön, en trygg och tillgänglig läroanstalt och studiemiljö samt gemensam verksamhet. Lagen syftar också till att säkerställa tidigt stöd, jämlik tillgång till och kvalitet på elevhälsotjänsterna samt stärka genomförandet av elevhälsoverksamheten som en funktionell helhet och som sektorsövergripande samarbete.

När välfärdsområdena inledde sin verksamhet den 1 januari 2023 gjordes ändringar i lagen om elev- och studerandevård. Även till hälso- och sjukvårdslagen (1326/2010) fogades en ny paragraf, 17 a § om psykologtjänster, och till socialvårdslagen (1301/2014) 27 c § om kuratorstjänster. I samband med förändringen gjordes endast de mest nödvändiga tekniska ändringarna i lagen om elev- och studerandevård som gällde att organiseringsansvaret överfördes från kommunerna till välfärdsområdena (Cantell-Forsbom, n.d). Elevhälsoarbetet genomförs fortfarande i enlighet med lagen om elev- och studerandevård som generellt och individuellt arbete. Arbetsuppgifterna för dem som arbetar inom elevhälsan har inte förändrats, utan de arbetar fortfarande i regel i skolor och läroanstalter. Syftet med lagändringarna har varit att säkerställa att elevhälsotjänsterna även i fortsättningen ska vara lättillgänglig närservice. (Hietanen-Peltonen m.fl., 2023, s. 4.) Enligt 15 a § i hälso- och sjukvårdslagen ska välfärdsområdet i första hand ordna elevhälsotjänsterna i skolan eller vid läroanstalten.

Enligt 4 § i lagen om elev- och studerandevård avses med generellt inriktad elevhälsa verksamhets sätt som främjar de studerandes inläring, välbefinnande, hälsa och säkerhet i läroanstalten. Läroanstaltens personal och ansvarspersoner ansvarar alla för att främja studerandenas välbefinnande samt att främja samarbete. Läroanstaltens personal bär det primära ansvaret för välbefinnandet inom läroanstalten. Enligt 3 § i lagen om elev- och studerandevård ska verksamheten inom elevhälsan genomföras som undervisningsväsendets samt välfärdsområdets sektorsövergripande systematiska samarbete med de studerande och deras vårdnadshavare samt vid behov med andra samarbetsparter. Tidigare i kommunerna var det undervisningstjänsterna och social- och hälsovården som samarbetade inom elevhälsan, men detta ändras nu så att det är kommunens undervisningsväsende och välfärdsområdet som samarbetar (Cantell-Forsbom, n.d). För att säkerställa samarbetet finns det bestämmelser om samarbete mellan utbildningsanordnare och välfärdsområden i 15 a § i hälso- och sjukvårdslagen och i 14 a § i lagen om elev- och studerandevård. Välfärdsområdet ska tillsammans med kommunerna och andra utbildningsanordnare inom sitt område bilda en regional samarbetsgrupp för elevhälsa. Den generellt inriktade elevhälsan ska främja välbefinnandet i hela studiemiljön. Av den här anledningen är en av den regionala samarbetsgruppens huvudsakliga uppgifter att bereda en regional elevhälsoplan och följa upp planen. Detta bidrar till ett högklassigt elevhälsoarbete. (THL, 2023.)

2.1 Elevhälsans psykologtjänster

Skolpsykologerna inom elevhälsan är sakkunniga i psykologisk utveckling, psykiskt välbefinnande och inlärningspsykologi. De erbjuder stöd, gör bedömningar och samarbetar med skolan och familjerna. Skolpsykologernas arbete syftar till att främja elevernas välbefinnande och inläring. De deltar också i utvecklandet av skolan och samarbetar med andra professionella. (RP 67/2013 rd, s. 13.)

I 15 § i lagen om elev- och studerandevård finns bestämmelser om rätten att anlita elevhälsans psykolog- och kuratorstjänster. Enligt paragrafen ska en elev eller studerande ges möjlighet till ett samtal med elevhälsans psykolog eller kurator senast den sjunde arbetsdagen vid läroanstalten efter det att eleven eller

studeranden har begärt detta. I brådskande fall ska möjlighet till ett samtal ges samma eller nästa arbetsdag. En studerande ska ges möjlighet till samtal också när det är vårdnadshavaren eller någon annan person som har tagit kontakt.

I 9 a § i lagen om elev- och studerandevård finns bestämmelser om personaldimensioneringen för psykologtjänsterna. I och med den nya personaldimensioneringen från och med den 1 augusti 2023 får antalet elever eller studerande per psykolog vara högst 780. Denna personaldimensionering gäller både grundläggande utbildning och utbildning på andra stadiet. Valfärdsområdena är skyldiga att se till att den lagstadgade dimensioneringen uppfylls. Enligt regeringspropositionen om ändring av lagen om elev- och studerandevård (RP 165/2021 rd, s. 11) är syftet med dimensioneringen att trygga jämlikare tillgång till och kvalitet på tjänsterna i skolorna och läroanstalterna på olika utbildningsstadier i Finland. Med tanke på utvidgningen av läroplikten kan man genom en tillräcklig personaldimensionering bättre än för närvarande ge eleverna färdigheter att övergå från den grundläggande utbildningen till andra stadiet och klara av utbildningen på andra stadiet (se RP 165/2021 rd, s. 11). I statsrådets presentation lyfter Cantell-Forsbom fram att elevhälsoarbetet i allt större utsträckning genomförs i form av individuellt inriktat arbete. En bättre personaldimensionering förväntas öka det generella elevhälsoarbetet och göra det möjligt att ingripa i elevers och studerandes problem i ett tidigare skede och på så sätt minska behovet av korrigerande åtgärder inom den individuellt inriktade elevhälsan. (Cantell-Forsbom, A. n.d.) I vissa områden kan bristen på psykologer göra det svårare att uppnå den lagstadgade personaldimensioneringen. Undervisnings- och kulturministeriet har tillsammans med universitetet reagerat på den ökade efterfrågan på psykologer genom att öka antalet utbildningar. Genom personaldimensioneringen strävar man också efter att göra psykologernas arbete inom den offentliga sektorn mindre belastande, vilket skulle göra arbetet mer lockande. (RP 165/2021 rd, s. 10.)

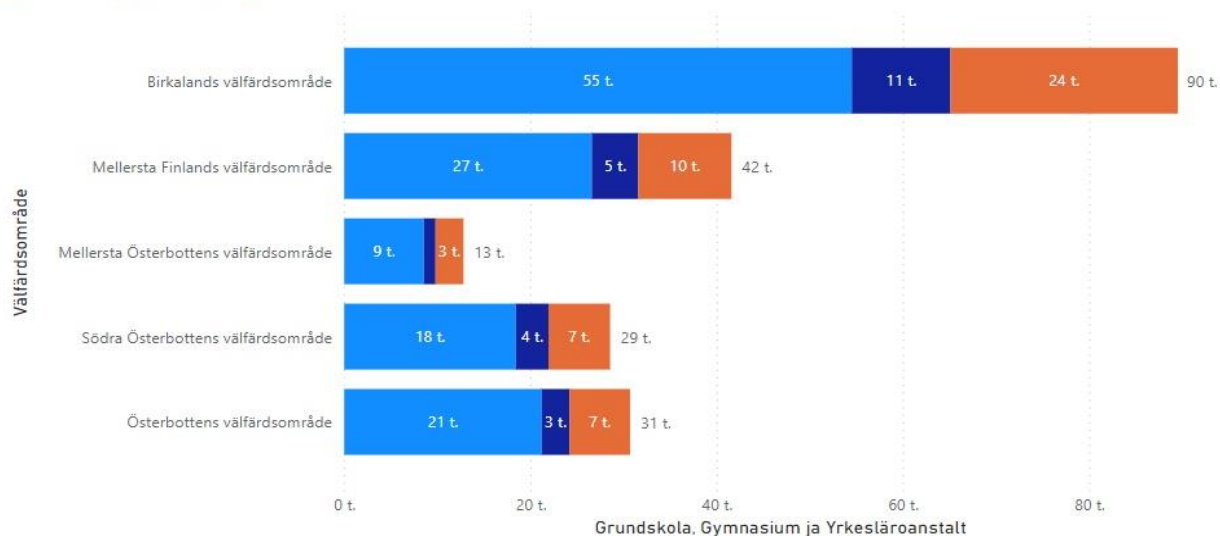
3 Enkätens resultat

Regionförvaltningsverket i Västra och Inre Finlands enkät skickades till Södra Österbottens, Mellersta Österbottens, Mellersta Finlands, Birkalands och Österbottens valfärdsområden. Alla fem valfärdsområden besvarade enkäten. Valfärdsområdena i regionen är till sin storlek och sitt geografiska läge mycket olika. Tabell 1 visar att antalet elever och studerande varierar stort mellan valfärdsområdena. Tabell 2 visar antalet läroanstalter i respektive valfärdsområde.

Tabell 1 Antalet elever per välfärdsområde

Antal elever i varje välfärdsområde

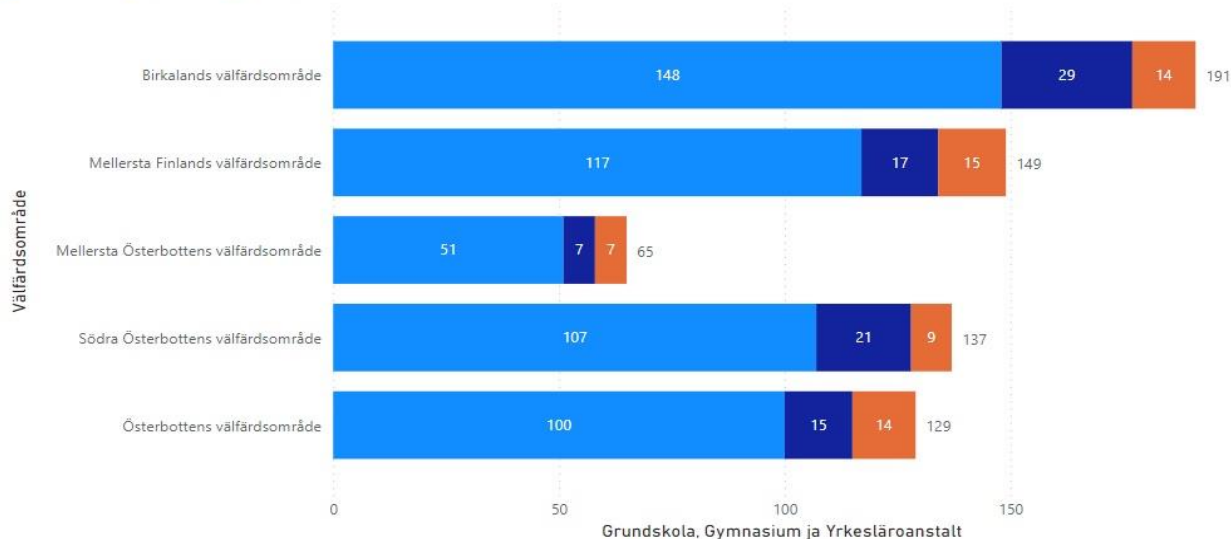
● Grundskola ● Gymnasium ● Yrkesläroanstalt

Tabell 2 Antalet läroanstalter per välfärdsområde

Antal läroanstalter i välfärdsområdet

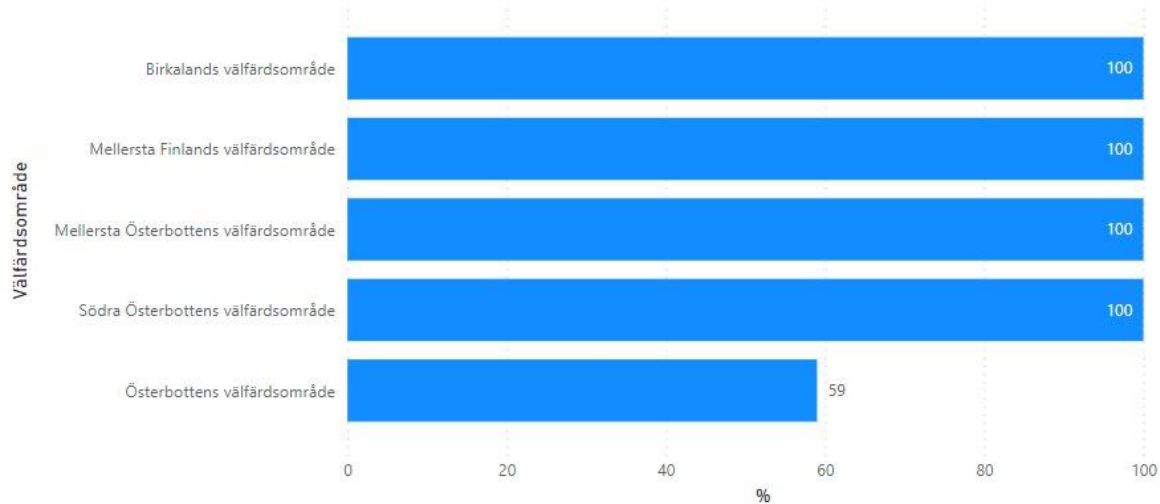
● Grundskola ● Gymnasium ● Yrkesläroanstalt

Alla välfärdsområden hade utmaningar med att rekrytera psykologer och att tillhandahålla psykologtjänster på ett jämlikt sätt. Omfattningen av problemen varierade beroende på välfärdsområde. En del välfärdsområden ansåg att det är mycket svårt eller till och med omöjligt att hitta psykologer. Alla välfärdsområden har rekryterat fler psykologer. Alla områden använde sig också av köpta tjänster för att garantera tillgången till psykologtjänster. Trots att köpta tjänster användes hade inte alla områden tillräckliga resurser för att kunna tillhandahålla psykologtjänster. I fyra välfärdsområden var alla som arbetade som psykolog legitimerade. (Tabell 3.)

Tabell 3 Legitimerade psykologer

Andelen legitimerade psykologer av alla psykologer inom elev- och studerandevården i välfärdsområdet

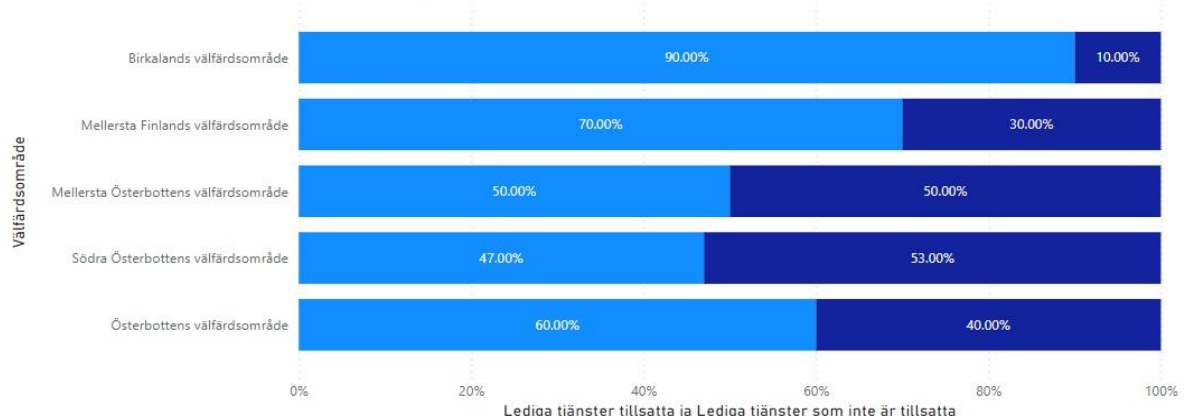

Enkäten genomfördes före ändringen av lagen om elev- och studerandevård som trädde i kraft 1.8.2023 och som gällde bindande personaldimensionering för psykologer. Före lagändringen beskrev välfärdsområdena det som utmanande att få antalet psykologer att räcka till för att ordna de lagstadgade tjänsterna. Endast ett välfärdsområde beskrev situationen som god eller måttlig, men i övriga områden var situationen utmanande. I alla välfärdsområden fanns psykologbefattningar som inte hade kunnat tillsättas. (Tabell 4.)

Tabell 4 Andelen tillsatta psykologbefattningar inom elevhälsan.

Hur stor andel vakanser för psykologer som arbetar inom elev- och studerandevården i välfärdsområdet är tillsatta

● Lediga tjänster tillsatta ● Lediga tjänster som inte är tillsatta

Enligt enkäten är det en särskild utmaning att tillhandahålla tjänster på ett likvärdigt sätt i hela välfärdsområdet. Resultaten av enkäten visar att alla välfärdsområden kommer att ha utmaningar med att uppfylla personaldimensioneringen

för psykologer. I tre välfärdsområden pågick rekrytering av fler psykologer för att kunna uppnå dimensioneringen. Trots rekryteringarna förhöll sig en del av välfärdsområdena i sina enkätsvar skeptiskt till att rekryteringen skulle lyckas eftersom det inte finns tillräckligt med psykologer att tillgå. Nya befattningar ska inrättas fastän man inte lyckats tillsätta de gamla.

I alla välfärdsområden inverkar de knappa resurserna på ordnandet av tjänster och tillgången till dem. Det generella elevhälsoarbetet kan genomföras i varierande omfattning i områdena. 80 % av välfärdsområdena svarade att elevhälsans psykologer genomför generellt elevhälsoarbete. Generellt elevhälsoarbete ingår i de egna psykologernas arbete i alla välfärdsområden, men på grund av resurserna är det inte i alla områden möjligt att genomföra verksamheten. De psykologer som köps in deltar inte i det generellt inriktade arbetet. Av välfärdsområdenas egna psykologers arbetstid är endast en liten del reserverad för arbetsuppgifter inom generellt elevhälsoarbete. (Tabell 5.)

Tabell 5 Generellt elevhälsoarbete

Utför elevhälsans psykologer generellt inriktat elevhälsoarbete?			
Södra Österbottens välfärdsområde	☐	☒	☐
Mellersta Österbottens välfärdsområde	☐	☐	☒
Mellersta Finlands välfärdsområde	☐	☐	☒
Birkalands välfärdsområde	☐	☐	☒
Österbottens välfärdsområde	☐	☐	☒
	Ingen	En del av psykologerna	Alla psykologer

Svårigheter att få tid till psykolog förekom enligt enkäten i alla välfärdsområden. Två av fem områden uppgav dessutom att de inte hade exakta uppgifter om tillgången till vård. Enligt 15 § i lagen om elev- och studerandevård har elever och studerande rätt till samtal med elevhälsans psykolog eller kurator inom de föreskrivna tidsfristerna. Välfärdsområdena är skyldiga att iaktta dessa tidsfrister.

Tabell 6 Möjlighet till icke-brådskande samtal med elevhälsans psykolog senast den sjunde arbetsdagen vid läroanstalten

Har studerandena möjlighet till personligt samtal med elevhälsans psykolog senast den sjunde arbetsdagen vid läroanstalten efter att studeranden begärt detta?			
Södra Österbottens välfärdsområde	☐	☒	☐
Mellersta Österbottens välfärdsområde	☒	☐	☐
Mellersta Finlands välfärdsområde	☐	☒	☐
Birkalands välfärdsområde	☐	☒	☐
Österbottens välfärdsområde	☐	☒	☐
	Inte med någon psykolog	Med en del av psykologerna	Med alla psykologer

Tabell 7 Möjlighet till brådskande samtal med elevhälsans psykolog samma eller nästa arbetsdag

Har studerandena i brådskande fall möjlighet till samtal med elevhälsans psykolog samma eller följande arbetsdag?			
Södra Österbottens välfärdsområde	☐	☒	☐
Mellersta Österbottens välfärdsområde	☐	☐	☒
Mellersta Finlands välfärdsområde	☐	☐	☒
Birkalands välfärdsområde	☐	☒	☐
Österbottens välfärdsområde	☐	☐	☒
	Inte med någon psykolog	Med en del av psykologerna	Med alla psykologer

Enligt 15 § i lagen om elev- och studerandevård ska en studerande ges möjlighet till personligt samtal också på begäran av vårdnadshavaren eller någon annan person. Enligt svaren på enkäten förverkligas detta i alla välfärdsområden.

4 Resultaten områdesvis

4.1 Södra Österbottens välfärdsområde

Södra Österbottens välfärdsområde beskriver genomgående sin situation som utmanande. På grund av rekryteringssvårigheterna är en likvärdig tillgång till tjänsterna en utmaning i områdets utkanter. Enligt välfärdsområdet är det med beaktande av den bindande dimensioneringen för psykologer problematiskt att fördela resurserna på ett jämlikt sätt mellan skolorna. Psykologerna önskar själva att endast behöva arbeta i några läroanstalter.

Enligt välfärdsområdet är antalet elever per psykolog i den grundläggande utbildningen cirka 1200, på andra stadiet cirka 1100 och i gymnasierna cirka 1000 studerande. I Södra Österbotten har endast en kommun psykologer i befattning, och trots det är endast hälften av kommunens befattningar tillsatta. Välfärdsområdet köper tjänster av privata tjänsteproducenter, men det tillgodoser endast en del av skolornas och läroanstalternas behov. För att uppnå den lagstadgade psykologdimensioneringen i området borde det enligt välfärdsområdets bedömning inrättas 22,5 nya psykologbefattningar och totalt borde 30,5 befattningar tillsättas. Enligt välfärdsområdet kan ungefär 40 % av de icke-brådskande behoven av kontakt med psykolog tillgodoses inom sju arbetsdagar och ungefär 80 % av de brådskande behoven samma eller nästa arbetsdag. Enligt området strävar man trots allt efter att tillgodose de brådskande behoven av kontakt med psykolog. Områdets psykologer har inte tid för generellt elevhälsoarbete eftersom de har kö både till mottagning och undersökningar.

För att uppnå den lagstadgade dimensioneringen för psykologer inrättar välfärdsområdet nya befattningar och intensifierar rekryteringen. Området har som mål att göra det möjligt med avlönad praktik för psykologstuderande som är i

slutskedet av sina studier. Området planerar också en rekryteringskampanj och att ta fram bättre introduktionsmaterial.

4.2 Mellersta Österbottens välfärdsområde

Enligt Mellersta Österbottens välfärdsområde märks de nationella utmaningarna inom elevhälsans psykologtjänster också i det egna området. För att få till stånd en förändring krävs nya innovativa lösningar. Enligt välfärdsområdet är det mycket utmanande, eller till och med omöjligt, att rekrytera psykologer i Mellersta Österbotten. Det är särskilt utmanande att tillhandahålla tjänsterna i grundläggande utbildning och yrkesutbildning. Området har försökt åtgärda personalbristen genom att köpa tjänster, men trots det har det inte varit möjligt att säkerställa en jämlik tillgång till och kvalitet på tjänsterna. Det har inte varit möjligt att utse en egen psykolog till alla skolor. I de kommuner där välfärdsområdet har egna psykologer tillhandahålls tjänsterna enligt välfärdsområdet på en tillfredsställande eller god nivå. Med hjälp av köpta tjänster kan man endast genomföra obligatoriska undersökningar.

Välfärdsområdet bedömer att antalet elever eller studerande per psykolog är ungefär 1500–1700. Inom välfärdsområdet varierar antalet mellan 900 och 1700 elever/psykolog. Enligt välfärdsområdet är det med den nuvarande personalmängden inte möjligt att uppnå den lagstadgade personaldimensioneringen trots att området har de befattningar som behövs. Med de nuvarande resurserna är det enligt välfärdsområdet inte heller möjligt att tillgodose elevernas och studerandenas behov av stöd tillräckligt snabbt och tidigt. Området konstaterar att ingen av psykologerna har möjlighet att besvara en kontaktbegäran inom sju arbetsdagar. Det är kö till tjänsterna. Hanteringen av de allt mer krävande situationerna förlängs eftersom det på basnivån inte finns andra psykologtjänster för barn och unga. Hänvisningen av elever och studerande till den specialiserade sjukvården fungerar dessutom inte. Trots allt strävar man efter att reagera snabbt på brådskande situationer. På grund av resursbristen har man varit tvungen att skära ner på det generella elevhälsoarbetet.

Som helhet sett är psykologsituationen i välfärdsområdet oroväckande. Den har lett till utmattning bland psykologerna, och man har därför varit tvungen att hänvisa elever och studerande till andra som arbetar inom elevhälsan. Välfärdsområdets rekrytering av psykologer har inte lyckats. Tydliggörande eller prioritering av arbetsuppgifterna har inte heller ännu lett till önskad förbättring av situationen.

4.3 Mellersta Finlands välfärdsområde

Även i Mellersta Finlands välfärdsområde är det svårt att rekrytera psykologer och området efterlyser en nationell diskussion om situationen. Områdets psykologdimensionering är i genomsnitt 949 elever eller studerande per psykolog. Antalet varierar mellan 750 och 1000 elever/psykolog. De lokala skillnaderna beror på antalet studerande i skolorna, geografiska orsaker och mängden tjänster i respektive läroanstalt. Rekryteringssituationen är mest utmanande i förskola och grundläggande utbildning särskilt i norra delen av Mellersta Finland. Resursbristen har kompletterats med köpta tjänster, vilket återspeglas i de andra

arbetstagargruppernas arbete inom elevhälsan. Till gymnasie- och yrkesutbildningen har man lyckats bra med rekryteringen av ny personal och läget är stabilt.

Den lagstadgade tillgången till vård har inte följts upp på välfärdsområdesnivå. Ett system för uppföljning av tillgången till vård är under utveckling. Välfärdsområdets bedömning är dock att endast en del av psykologerna har möjlighet att besvara elevers eller studerandes kontaktbegäran i icke-brådskande fall. Enligt området reagerar man alltid på brådskande fall, och övrigt arbete får då vänta. Välfärdsområdets egna psykologer använder i genomsnitt 10–15 % av arbetstiden till generellt elevhälsoarbete.

Välfärdsområdet har förberett sig på den nya personaldimensioneringen för psykologer i budgeten och i rekryteringen. Enligt området verkar läget dock vara det att dimensioneringen inte uppnås. Välfärdsområdet har samarbetat med universitetets institution för psykologi för att göra arbetsuppgifterna inom elevhälsan kända.

4.4 Birkalands välfärdsområde

I Birkalands välfärdsområde är läget stabilt trots enstaka resursbrister. I Birkaland har man lyckats med rekryteringen av psykologer och strävar efter att minska användningen av köpta tjänster. Områdets psykologdimensionering är ungefär 900 elever eller studerande per psykolog. Antalet varierar mellan 500 och 1000 elever/psykolog. Det finns lokal variation i tillhandahållandet av tjänsterna och tjänsterna är ännu inte likvärdiga i hela välfärdsområdet. Målet har varit att rekrytera nya psykologer innan den nya dimensioneringen träder i kraft. Birkalands bedömning är att om rekryteringen lyckas kommer välfärdsområdet att ligga mycket nära den bindande dimensioneringen i nästan alla områden.

Välfärdsområdet har inte exakta uppgifter om hur tidsfristerna för samtal med psykolog uppfylls. När det gäller icke-brådskande fall ges uppskattningsvis 70–80 % av klienterna möjlighet till samtal med psykolog inom sju arbetsdagar. I brådskande fall får ungefär 90 % tid samma eller följande dag. De mest akuta fallen försöker man alltid ta hand om först. Den arbetstid psykologerna har möjlighet att avsätta för generellt elevhälsoarbete är mycket liten.

Birkaland har satsat på rekrytering för att förbättra tillgången till tjänsterna och se till att tjänsterna är mer likvärdiga. För att förbättra rekryteringen har man i en arbetsgrupp funderat över vilka faktorer som gör psykologarbetet lockande och får personalen att stanna kvar. Man har dessutom fäst uppmärksamhet vid en chefsstruktur som stöder psykologernas arbete.

4.5 Österbottens välfärdsområde

I Österbottens välfärdsområde varierar läget inom området. Utmaningar finns när det gäller att tillhandahålla tjänsterna på ett jämlikt sätt, vilket beror på ojämn fördelning av resurser och utmaningar som tvåspråkigheten medför. Alla psykologer är inte legitimerade. I området arbetar en psykologstuderande som får legitimation hösten 2023. Dessutom har man med titeln handledare inom elevvården anställt magistrar som studerat utvecklingspsykologi.

Enligt välfärdsområdet har många kommuner tillräckligt många psykologer för att uppnå den lagstadgade dimensioneringen, men på grund av otillsatta tjänster saknar en del kommuner helt psykolog. Välfärdsområdet har då medvetet gått in för ett arrangemang som innebär att psykologerna inte åläggs att fylla de lediga platserna, utan kan koncentrera sig på sina egna skolors behov. I de kommuner där dimensioneringen inte uppnås är antalet elever eller studerande per psykolog ungefär 1000. Psykologerna har upplevt att deras arbetsmängd är rimlig. Vid behov har man köpt in tjänster.

Välfärdsområdet har inte exakta uppgifter om hur tidsfristerna för tillgången till vård uppfylls. Målet är att icke-brådskande samtalsbehov ska tillgodoses inom sju arbetsdagar. Om samtal inte går att ordna med psykolog inom den här tiden försöker man ordna samtal med handledaren. I akuta fall har största delen av psykologerna möjlighet att prioritera sina arbetsuppgifter så att de kan erbjuda samtalsstöd samma eller följande dag. Enligt välfärdsområdet vill de flesta av psykologerna satsa på generellt elevhälsoarbete, vilket tidvis har inneburit längre köer till undersökningar.

Österbotten har satsat på rekrytering, men de öppna platserna har inte lockat sökande. Den största utmaningen i området är tvåspråkigheten, vilket särskilt märks i rekryteringen av finskspråkiga psykologer. Välfärdsområdet köper tjänster inom budgetens gränser för att trygga en tillräcklig service, vilket i praktiken innebär 4-6 dagar per månad, trots att behovet är större än detta.

5 Sammandrag och slutsatser

Det har varit en stor förändring att överföra ansvaret för psykolog- och kurators-tjänsterna från kommunernas undervisningsväsenden till välfärdsområdena. Välfärdsområdena har fortfarande mycket kvar att göra med tanke på ordnande av tjänsterna, tjänsternas tillgänglighet och hur de ska tillhandahållas på ett jämlikt sätt (bl.a. Hietanen-Peltola m.fl. 2023). När organiseringsansvaret genom reformen flyttades skulle tillgången till tjänsterna förbättras, men Finlands Psykologförbund konstaterar i sitt utlåtande 12.7.2023 att så inte har skett (Gergov & Lipsanen, 2023). Det här märks också i resultaten av regionförvaltningsverkets utredning. Alla välfärdsområden hade utmaningar när det gällde tillgången till elevhälsans psykologtjänster och att tillhandahålla tjänsterna på ett jämlikt sätt. Enligt resultaten av enkäten berodde utmaningarna med att tillhandahålla tjänsterna på ett jämlikt sätt i mycket stor utsträckning på var välfärdsområdets tjänster är placerade i området. Utöver geografisk placering kan även användningen av köpta tjänster, trafikförbindelser och i ett välfärdsområde de utmaningar som tvåspråkigheten medför göra att tjänsterna inte tillhandahålls på ett jämlikt sätt.

Personaldimensioneringen för psykologer enligt lagen om elev- och studerandevård har lett till diskussion om tillgången på psykologer. För att öka antalet psykologer lyfter man i regeringspropositionen (165/2021 rd, s. 21) fram en ökning av antalet studieplatser i psykologi. Enkätresultaten visar på svårigheter att rekrytera psykologer. Särskilt i glesbygdsområden är rekryteringen allt svårare,

medan tillväxtcentrumen har lättare att locka till sig psykologer. Enligt Psykologförbundet (Gergov & Lipsanen, 2023) märks samma fenomen även på nationell nivå. De anser att tillgången på psykologer allmänt taget är god, men att rekryteringssvårigheterna i huvudsak beror på andra faktorer. I enkätresultaten lyfte välfärdsområdena fram utmattning bland psykologer, vilket främst beror på att psykologerna har fler elever än det lagstadgade antalet. Bristande tillgång på personal inom mentalvårdstjänster för barn och personalens arbetsbelastning har också behandlats på samarbetsmöten som Regionförvaltningsverket i Västra och Inre Finland ordnade i september 2023 för kommuner och välfärdsområden. Samarbetsmötena gällde arbetsfördelningen inom mentalvården för barn och unga samt inom socialvårdens mentalvårdsarbete.

Enligt enkätresultaten ingår generellt elevhälsoarbete i psykologernas uppgifter i alla välfärdsområden. Enligt Utbildningsstyrelsens och Institutet för hälsa och välfärd (THL) rapport om elevhälsotjänsterna 2022 använder psykologerna ungefär 10 % av sin arbetstid till generellt elevhälsoarbete (Hietanen-Peltola m.fl. 2022, s. 26), trots att det enligt Psykologförbundets utlåtande borde utgöra tyngdpunkten i psykologernas arbete (Gergov & Lipsanen, 2023). Enkätresultaten visar samma sak. Välfärdsområdena beskriver att psykologerna deltar i väldigt liten utsträckning i generellt elevhälsoarbete eftersom de använder största delen av sin arbetstid till klientarbete med eleverna samtidigt som resurserna är begränsade. Det bör även noteras att välfärdsområdena kompletterar resursbristen genom att köpa tjänster. Generellt elevhälsoarbete ingår inte i arbetsuppgifterna för de psykologer som köps in. I framtiden vore det bra att göra en ny utvärdering av psykologtjänsterna inom elevhälsan för att se om den bindande psykologdimensioneringen har ökat det generella elevhälsoarbetet, vilket var syftet med lagändringen (bl.a. RP 165/2021 rd; Cantell-Forsbom, A. n.d). Detta skulle dock förutsätta att välfärdsområdena har tillräckligt med psykologtjänster.

Andelen elever och studerande som försökt anlita elevhälsans tjänster, men inte fått någon service var enligt THL störst när det gällde psykologtjänsterna (Hietanen-Peltola m.fl. 2023, s. 26). Det här framgår också av enkäten som visar att det i alla välfärdsområden fanns utmaningar när det gällde att få träffa psykolog. Den främsta orsaken var resursbristen. I en del av välfärdsområdena fanns också brister i egenkontrollen av tillgången till service. Alla välfärdsområden har inte metoder för att övervaka om tidsfristerna för tillgång till vård uppfylls, vilket innebär att det endast går att få en uppskattning av huruvida tillgången till elevhälsans psykologtjänster är tillräcklig. Att det saknas aktuella och tillräckliga uppgifter försämrar enligt regionförvaltningsverket egenkontrollens effektivitet och verkan. Det är svårt att fastställa det verkliga behovet av tjänsterna om det inte finns tillräckligt med information om hur efterfrågan på dem ser ut.

Enligt THL:s skolhälsoenkät har ångest- och depressionssymtomen fortsatt att öka. I enkäten uppgav mer än en tredjedel av flickorna och var femte pojke att deras hälsotillstånd är medelmåttigt eller dåligt (Helenius & Kivimäki, 2023). Enligt regionförvaltningsverkets enkät kunde inget av välfärdsområdena i regionen alltid erbjuda möjlighet till psykologsamtal inom sju arbetsdagar. Brådskande behov försökte man dock alltid tillgodose. Elevhälsan för barn och unga i grundskoleåldern omfattar inte vård av psykiska störningar, men i skolorna görs ändå undersökningar avsedda för planering av vården. Dessutom hänvisar man

klienter till fortsatt vård, familjerådgivningen, den specialiserade sjukvården och vårdställen på basnivå eller specialiserad nivå (Huikko m.fl. 2023, s. 8). När elevhälsans psykologresurser och också andra personalresurser är otillräckliga (Hietanen-Peltonen m.fl. 2023, s. 38) kan vården av ett barn eller en ung person fördröjas, vilket leder till att problemen förvärras och att det behövs allt mer tjänster för att åtgärda problemen (Ervamaa m.fl. 2015, s. 5). Att ett barn eller en ung person måste få korrigerande tjänster i stället för att få effektivt stöd i förebyggande syfte är inte heller vare sig mänskligt eller vettigt med tanke på den offentliga ekonomin (bl.a. Ervamaa m.fl. 2015; Croell m.fl. 2023, s. 12, 22).

På basis av den här utredningen kan konstateras att välfärdsområdena inom Regionförvaltningsverket i Västra och Inre Finlands verksamhetsområde har betydande svårigheter att ordna skolpsykologtjänster på det sätt som lagen kräver. Situationen är oroväckande också med tanke på uppgifterna från THL om att den ökande psykiska ohälsan bland barn och unga ytterligare ökar deras behov av tjänster (Croell m.fl. 2023, s. 4, 12, 22). För att svara på det servicebehov som dessa utmaningar orsakar anser regionförvaltningsverket att mentalvårdstjänsterna för barn och unga behöver bilda en enhetlig och samarbetsinriktad helhet där också elevhälsans skolpsykologtjänster ingår (bl.a. Ervamaa m.fl. 2015; Majlander m.fl. 2023).

6 Källor

Cantell-Forsbom, A. n.d. Opiskeluhoillon muutokset osana sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen uudistusta. Statsrådets presentation. Hämtad 18.10.2023 från adressen <https://urly.fi/3fOH>

Croell, K., Hetenmaa, T., Knape, N., Leipälä, J., Louet-Lehtoniemi, T., Nieminen, J., Ridanpää, H., Suomela, T., Syrjä, V. & Syrjänen, T. 2023. Ordnande av Social- och hälsovård i Finland: Riksomfattande expertutvärdering, hösten 2023. THL, Stöd för beslut 43/2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-200-6>

Ervamaa, S., Haahkola, K., Illi, M., Markkola, A., Tukiainen, H. & Suomalainen K. 2015. Lasten ja nuorten palvelut 2020 - Jotta yksikään lapsi tai nuori ei tipahda turvaverkon läpi. Sitra. https://www.sitra.fi/app/uploads/2017/02/Lasten_ja_nuorten_palvelut_2020-3.pdf

Gergov, V. & Lipsanen J. 2023. Finlands Psykologförbund rf:s utlåtande: Opiskeluhoillon psykologipalveluiden saatavuus lähipalveluna. Hämtad 18.10.2023 från adressen <https://www.psyli.fi/suomen-psykologiliitto-ryn-lausunto-opiskeluhoillon-psykologipalveluiden-saatavuus-lahipalveluina/>

RP 67/2013 rd. Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om elev- och studerandevård och till vissa lagar som har samband med den

RP 165/2021 rd. Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av lagen om elev- och studerandevård

Helenius, J. & Kivimäki, H. 2023. Välbefinnandet bland barn och unga – Enkäten Hälsa i skolan 2023: Mer än en tredjedel av flickorna och var femte pojke

upplever sitt hälsotillstånd som medelmåttigt eller dåligt. Statistikrapport 48/2023. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20230913124228>

Hietanen-Peltola, M., Jahnukainen, J., Laitinen, K. & Vaara, S. 2022. Kohti yhteistä työtä hyvinvointialueilla. Opiskeluhoitopalvelujen seuranta OPA 2022. THL Rapport 11/2022. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-931-3>

Hietanen-Peltola, M., Jahnukainen, J., Ervasti, E., Huurre, T. & Vaara, S. 2023. Opiskeluhoitopalvelujen käyttö perusopetuksessa ja toisella asteella. Arbetspapper 32/2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-155-9>

Huikko, E., Peltola, K. & Aalto-Setälä, T. 2023. Lasten ja nuorten mielenterveys-työn vaikuttavuuden lisääminen. Kansallisen lapsistrategian toimenpiteen 13 loppuraportti. THL. Arbetspapper 3/2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-015-6>

Majlander, S., Vihtari, J., Kekkonen, M., Sankalahti, K., Turu, P. & Rautiainen, S. 2023. Lasten ja nuorten palveluiden yhdenvertainen saavutettavuus – Kansallisen lapsistrategian toimenpiteet 14 raportti. THL. Arbetspapper 6/2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-027-9>

Lagen om elev- och studerandevård (1287/2013)

Socialvårdslagen (1301/2014)

Hälso- och sjukvårdslagen (1326/2010)

THL. 2023. Gemensam elev- och studerandevård Hämtad 18.10.2023 från adressen <https://thl.fi/sv/teman/barn-unga-och-familjer/social-och-halsovardstjanster/elev-och-studerandevard/gemensam-elev-och-studerandevard>

Regionförvaltningsverket i Västra och Inre Finland